

PROSOPON

NR 1/ 2013

[s. 137-148]

Michaela Lapošová

Inštitút filozofie, FF PU v Prešove

Prejavy ideového pluralizmu a indoktrinácie vo filozofii Štefana Polakoviča a maximiliána chladného-hanoša v rokoch 1939 – 1945

Manifestations of ideological pluralism and indoctrination in philosophy of štefan polakovič and maximilián chladný-hanoš between 1939-1945

Keywords: *nation, state, christianity, ideology*

V období predmníchovskej Československej republiky nastala z hľadiska možnej indoktrinácie filozofie špecifická situácia. Niektoré filozofické smery, resp. koncepcie boli pod vplyvom oficiálnej „čechoslovakistickej“ politiky (osobitne *masarykizmus*), niektoré (najmä *slovenský novotomizmus*) rozvíjali napr. svoju koncepciu *národa* v intenciách národno-emancipačnej ideológie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Poukazuje na to tiež J. Balážová, keď konštatuje, že v predmníchovskej ČSR „aj filozofické myslenie ako súčasť myšlienkového diania na Slovensku bolo výrazne ovplyvnené úsilím o emancipáciu slovenského národa a rozvíjalo sa ako súčasť národno-politických a národno-obrodeneckých programov“ [Balážová, 1998, s. 146].

Netreba strácať zo zreteľa skutočnosť, že Slovensko sa – vďaka feudálnemu dedičstvu z čias Uhorska – ocitlo v spoločnom štáte s Českom, v zjavne nerovnoprávnom postavení. Paternalistický prístup vládnucej českej buržoázie – presadzujúcej politiku „čechoslovakizmu“ – sa čoskoro „podpísal“ pod otvorenie

„slovenskej otázky“, ktorá napokon vyústila až do „česko-slovenského rozkolu“ (M. Hodža). Súčasne sa však žiada poznamenať, že „štátna ideológia I. ČR, založená na ideí čechoslovakizmu, našla svojich obhajcov a aktívnych propagátorov i medzi slovenskou inteligenciou (vrátane niektorých predstaviteľov dobovej slovenskej filozofie- pozn. autor), pričom slovenskí čechoslovakisti obraňovali svoj postoj Masarykovou ideou malého národa“ [Balážová, 1998, s. 148].

V „zajatí“, či aspoň v „službách“ ideológie sa teda v predmníchovskej Československej republike neocitla len slovenská náboženská filozofia (a osobitne jej koncepcia *národa*), ale tiež filozofia zdôrazňujúca „čechoslovakizmus“ na českej i slovenskej strane.

Iná situácia nastala po vzniku samostatného Slovenského štátu (14. 3. 1939), kedy sa nielen oficiálna politika a ideológia tohto štátu, ale tiež *filozofia národa* na Slovensku zásadne mení, a to najmä pod vplyvom spojenectva vojnového slovenského štátu s hitlerovským Nemeckom.

* * *

Ako v každej ideológii, tak aj v ideológii slovenského (vojnového) štátu, sa na rôznej úrovni (a rôznym spôsobom) prelínali idey filozofické, teologické, politické, sociologické, etické, atď. Niet pochybností o tom, že dominantné miesto v tejto ideológii patrilo (od jej vzniku až do konca) ideám kresťanského náboženstva a osobitne ideám obsiahnutým v teológii, vo filozofii a v sociálnej doktríne svetového katolicizmu.

Oficiálnou ideológiou vojnového slovenského štátu bola ideológia *slovenského národného socializmu* a jej najpodstatnejšou súčasťou bola koncepcia kresťanského, resp. „Kristovho nacionalizmu“.

Napriek tomu, že viacerí bádatelia zdôrazňujú „priamu“ nadväznosť uvedenej ideológie na ideológiu *nemeckého národného socializmu* žiada sa poznamenať, že medzi týmito ideológiami neboli len zjavné analógie, ale tiež výrazné diskrepancie, odlišnosti a nezhody.

Slovenský národný socializmus sa hlásil ku kresťanstvu a dostával aj prívlastok „kresťanský“. Nemecký národný socializmus kresťanstvo nerešpektoval, ba dokonca bol pápežom Píom XI. označený za „novopohanstvo“.

Rovnako možno diferencovať aj medzi slovenským „kresťanským nacionalizmom“ a nemeckým nacizmom.

Hlavný predstaviteľ slovenského vojnového štátu – Jozef Tiso (1887-1947) spoluutváral koncepciu *kresťanského nacionalizmu* už počas predmníchovskej Československej republiky. Uvedená koncepcia nadväzovala na štúrovskú národno-emanipačnú iniciatívu.

Kresťanský nacionalizmus mal byť pôvodne *stmelujúcim* prvkom ideológie všetkých slovenských autonomistov. Kalkuloval jednak s ideou „Kristovej lásky“ k vlastnému národu a jednak so všeobecne postulovaným prikázáním: „Miluj svojho blížneho ako seba samého“. Zrejme aj z tohto dôvodu sa – pôvodne – v koncepcii kresťanského, či „Kristovho nacionalizmu“ nezdôrazňoval ani jeho konfesionálny, teda katolícky rozmer.

Koncepcia slovenského „kresťanského nacionalizmu“ vyplývala z Tisovho chápania *národa*, ako spoločenstva ľudí, ktorí sú: „jedného pôvodu, jedného telesného typu, jednej povahy, jednej minulosti, jednej reči, jedných obyčajov, jednej kultúry, rovnakých cieľov a tvoria na súvislom území organický celok“ [Polakovič, 1941, s. 45]. Takto chápaný *národ* má – podľa *Tisovej náuky* – transcendentný pôvod. Je špecifickým produktom „Božej kreativity“ a v hierarchii hodnôt stojí nad človekom – jednotlivcom. Láska k vlastnému národu – v takto chápanom nacionalizme – nevyučovala úctu k iným národom, ale skôr naopak, rešpektovala právo všetkých národov na vlastnú (samostatnú) existenciu, atď.

Po vzniku samostatného Slovenského štátu (v r. 1939) sa však uvedené chápanie kresťanského nacionalizmu zjavne radikalizovalo. Poukazuje na to aj J. Balážová, keď v súvislosti s analýzou Tisovho chápania kresťanského nacionalizmu, napísala: „Myšlienka národnej jednoty, podrobenie sa jednotlivca záujmom celku s prihliadnutím na vodcovský princíp v takto organizovanom národnom celku, nevyhnutne viedla k totalitnému chápaniu národa“ [Balážová, 1998, s. 151].

Napriek tomu, by sa však ani *totalitná verzia* Tisovho kresťanského nacionalizmu nemala (z čisto ideologického hľadiska) stotožňovať s víziou hitlerovského nemeckého nacizmu, a to hneď z niekoľkých dôvodov: nemecký nacizmus bol ako taký *antislovanský*, *antisemitský* a v konečnom dôsledku aj

antikresťanský. Ako to zdôrazňuje aj T. Münz: „forsíroval nemeckú národnú cirkev, odtrhnutú od Ríma a kresťanstva vôbec, hovoril o národnom náboženstve...zavádzal nové sviatky, za právo pokladal len to, čo prospievalo nemeckému národu, zavrhol všeľudskú kresťanskú lásku a bol v každej súvislosti proti nadnárodnému univerzalizmu, na ktorom si katolicizmus tak zakladal“ [Münz, 1998, s. 156]¹.

Slovenský kresťanský nacionalizmus - na rozdiel od nemeckého nacizmu - neabsolutizoval ani význam *národa* a *štátu* ako nejakých definitívnych, či *konečných útvarov*, lebo tak nad národom, ako aj nad štátom „tróni“ ich tvorca - Boh. V tomto kontexte treba vnímať aj skutočnosť, že „všetci autori obdobia Slovenského štátu, ktorí písali o nacionalizme...hlásali, že národovosť je v súčasnosti len prechodná hodnota smerujúca k ešte vyššej pozemskej hodnote, ktorou je humanita, a ktorá spojí všetkých ľudí na najvyššej úrovni. Tak si to napokon žiadal aj katolícky univerzalizmus“ [Münz, 1998, s. 158].

Problematiku indoktrinácie filozofie na Slovensku počas vojnového Slovenského štátu komplikuje viacero skutočností. Samotná katolícka filozofia tu totiž mohla byť (a vo viacerých prípadoch aj bola) jednak pod vplyvom (a dokonca i v „službách“) *ideológie slovenského národného socializmu* a jednak sa „tlaku“ zo strany tejto ideológie bránila tým, že sa odvolávala na ideové východiská a hranice katolíckeho (teologicko-filozofického) *univerzalizmu*. Zatiaľ, čo prvá podoba indoktrinácie bola charakteristickou pre J. Tisu a čiastočne aj Š. Polakoviča, druhú orientáciu (v katolíckom tábore) reprezentoval najmä Maximilián Chladný-Hanoš.

Dokladá to aj známa diskusia o tzv. „nacionálnej otázke“, ktorá sa rozprúdila aj na stránkach *Filozofického zborníka* v roku 1943. Uvedenej diskusii predchádzalo vydanie troch prác o *kresťanskom nacionalizme*: 1. výberu z Tisových prác, ktorý vyšiel pod názvom *Tisova náuka* [Bratislava 1941, ed. Š. Polakovič], 2. Polakovičovej práce *K základom Slovenského štátu* [Turčiansky sv. Martin 1939] a jeho následnej štúdie *Ideové piliere slovenského národného socializmu* In: Slovenské

¹ Z tohto hľadiska neprekvapuje, že pápež Pius XI. už v roku 1937, nemecký národný socializmus - v encyklike „Mit brennender Sorge“ (O postavení katolíckej cirkvi v Nemecku) - odsúdil ako „novopohanstvo“.

pohľady, roč. 57, 1941, č.1, s. 30 - 43), 3. práce Maximiliána Chladného-Hanoša s názvom *Láska k národu* [Turčiansky sv. Martin 1941].

Konštatovali sme už, že podstatnou súčasťou ideológie vojnového Slovenského štátu bolo Tisovo chápanie kresťanského nacionalizmu zdôrazňujúce nielen existenciu samostatného Slovenského štátu, ale tiež jeho politický program (a vôbec systém) slovenského národného socializmu. Vojnový „slovenský štát sa podľa nemeckého vzoru stal diktatúrou s jednou ideológiou, jednou stranou a jedným vodcom“ [Münz, 1992, s. 24].

Napriek tomu, že J. Tiso sa *programovo* hlásil k téze o tom, že medzi „nacionálne podloženým socializmom a kresťanstvom... nesmie byť rozkol“ [Tisova náuka, 1941, s. 177], v konkrétnej politickej praxi uvedenú tézu – viackrát – doslova ignoroval. Stalo sa tak najmä vtedy, keď Hitlera verejne prezentoval ako „legendárneho bojovníka“, ktorí vraj spravodlivo mení pomery medzi národmi v „rozdelenej Európe“, keď neváhal ospravedlňovať jeho agresívnu expanziu na Východ i na Západ s údajným cieľom „spájať“ oddelené európske národy v zmysle tzv. „etnickej komasácie“, atď. [Tisova náuka, 1941, s.180-181].

Uviedli sme už, že Tisove názory na problematiku *národného socializmu* i *kresťanského nacionalizmu* vybral a zostavil do podoby *Tisovej náuky* Štefan Polakovič. Napriek tomu, že sám na tieto názory nadväzoval, neznamená to, že sa so všetkými aj bezvýhradne identifikoval.

V zhode s Tisovými názormi bol Polakovič pri koncipovaní pôvodnej verzie kresťanského nacionalizmu, pri zdôrazňovaní samostatnosti slovenskej štátnosti ako aj formulovaní *ideových pilierov* slovenského národného socializmu. Súčasne však treba dodať, že sa nestotožňoval ani s Tisovým tolerovaním nemeckého agresívneho expanzionizmu, ani s jeho „oslavovaním“ Hitlera, ako „legendárneho bojovníka“... za prirodzenoprávnu... etnickú komasáciu európskych národov“, ktorá „spravodlivo mení národnostné pomery v novej Európe... Naopak... vydal brožúru *Warum eine freie Slowakei?*, v ktorej... odsudzuje teóriu o poslaní jedného národa vládnuť nad druhým z titulu jeho fyzickej prevahy, zamieňanie moci s právom a iné názory, ktoré zastával aj nemecký nacizmus“ [Münz, 1992, s. 24].

Svoje názory na kresťanský nacionalizmus a slovenský národný socializmus – obsiahnuté v práci *K základom slovenského štátu* – Š. Polakovič označil, resp.

charakterizoval ako „slovenskú štátnu filozofiu“ [Polakovič, 1939, s. 8]. Poplatnosť tejto „filozofie“ ideológii nemeckého a slovenského národného socializmu pritom vyjadril – azda najkoncentrovanejším spôsobom – v štúdií s názvom *Ideové piliere slovenského národného socializmu*.

Hneď v úvode tejto štúdie Š. Polakovič konštatuje: „Ak si všimneme dôkladne základné princípy nemeckého národného socializmu a porovnáme ich s kresťanským dedičstvom nášho ducha, skonštatujeme, že niektoré princípy národného socializmu sú veľmi zdravé a že sú to tie, ktoré podstatne charakterizujú národný socializmus a ktoré neprijať by bolo prejavom nepochopenia doby“ [Polakovič, 1941, s. 30].

V záujme objektívnosti však treba dodať, že nešlo tu o mechanické, či výslovne epigónske preberanie princípov nemeckého národného socializmu. Samotný Polakovič, totiž, v zápätí poznamenáva, že niektoré – z týchto princípov – „nášmu duchu nezodpovedajú, lebo sú plodom čisto nemeckej duchovnosti a ako svojrázny nemecký prvok, vyrastený na nemeckej pôde, je neprenosný, a preto túto druhú časť ideovej náplne integrujeme z vlastného ideového fondu“ [Polakovič, 1941, s. 30].

Medzi princípy, ktoré sú spoločné slovenskému a nemeckému národnému socializmu Polakovič zaraďuje: *vodcovský princíp, princíp ľudovosti štátu, princíp skutkovosti, princíp obetavosti a všeobecného dobra, princíp celku* a ďalšie.

Vodcovským princípom „reaguje národný socializmus“ – podľa Polakoviča – „proti parlamentárnemu zriadeniu štátu, ktorého nositeľom bol demokratický liberalizmus²... Podstatou vodcovského princípu je, že na čele štátu stojí vodca... v rukách vodcu je sústredená najvyššia, ničím neohraničená moc pre uskutočňovanie všeobecného dobra. V jednom národe môže byť len jedna vôľa a jeden prejav tejto vôle, vodca“ [Polakovič, 1941, s. 30-31].

V súvislosti s *princípom ľudovosti štátu* Polakovič zdôrazňuje, že „národný socializmus vychádza v chápaní štátu z prirodzene daného spoločenstva,

² Akoby na okraj k tomu Polakovič dodáva, že „parlamentarizmus pre svoje známe chyby (neúčelnosť, korupčnictvo, nedbanie na záujmy ľudu, nezodpovednosť, atď.) nielen sa prežil, ale stal sa nenávidenou štátnou formou. Slabosť vlád v rozličných štátoch... vynucovali si vládu silnej ruky, ktorá berie na seba zodpovednosť za vykonané alebo nevykonané činy“ [Polakovič, 1941, s. 30].

duchovnej a krvnej pospolitosti, ktorou je národ... teda... národ vzatý ako krvné a kultúrne osudové spoločenstvo“ [Polakovič, 1941, s. 33].

Charakterizujúc *princíp skutkovosti* Polakovič konštatuje, že „národný socializmus a fašizmus vychádzajú z poznania dynamičnosti bytia a života, a preto ich základnou smernicou sú skutky a zas skutky... je lepšie konať ako hovoriť“ [Polakovič, 1941, s. 34].

Zaujímavým spôsobom vymedzuje *princíp obetavosti a všeobecného dobra*. V tejto súvislosti vyjadril aj svoj názor na citlivý problém *vojny*, pričom – okrem iného – napísal: „Niekedy je vojna nevyhnutná, a to vtedy, keď treba zachraňovať hodnoty, ktoré sú väčšie než všetky hrôzy vojny a než život človeka... Chcieť teda za každú cenu pokoj, t. j. bezvojenný stav, i za cenu odňatia neodcudziteľných práv, je zločinom na prirodzenom zákone... pod pojem všeobecného národného dobra patrí často i pojem vojny... národný socializmus prenáša sa od dobra jednotlivcov k dobru národa ako celku a žiada od nich najvyššie obeť v prospech tohto celku, ktorý tu bude žiť i vtedy, keď súčasnej generácie už nebude“ [Polakovič, 1941, s. 34-35].

Na *princíp obetavosti a všeobecného dobra* nadväzuje *princíp celku*, ktorý je spoločný ako nemeckému tak i slovenskému národnému socializmu. Tento princíp sa – podľa Polakoviča – prejavoval už v Hlinkovej zásade: „Všetko pre národ, nič pre seba“. Polakovič však tejto zásade vytyka „subjektívne znenie“ (obsiahnuté vo formulácii „nič pre seba“) a navrhuje: „namiesto tohto subjektívneho znenia zaviesť objektívne znejúcu zásadu (ako znie i nemecká): *Dobro národa nadovšetko*“ [Polakovič, 1941, s. 37].

V zápatí však Polakovič upozorňuje, že na ideológiu národného socializmu sa vzťahuje aj tzv. „národnosocialistický princíp svojráznosti“ v dôsledku čoho „v nemeckom národnom socializme sú niektoré svetonáhľadové vložky, ktoré robia národný socializmus v Nemecku *nemeckým*, čiže spôsobujú, že pre ich ideovú tvárnosť možno si ich predstaviť len na pôde Nemecka... Slovenský národný socializmus, dostáva svoju svetonáhľadovú tvárnosť z pokladov dedičných hodnôt slovenských, ktorých nositeľom je naša kultúrna tradícia a zamýšľanie nášho ľudu“ [Polakovič, 1941, s. 41].

V tejto súvislosti, národnosocialistickú svojráznosť slovenského národného socializmu, Polakovič exemplifikuje najmä na dvoch princípoch: 1. princíp

tradície, 2. princíp hierarchie hodnôt. *Princíp tradície* zdôvodňuje – okrem iného – slovami: „ak tradícia je pevným cementom národa, jeho nehybným podstavcom, tak túto tradíciu treba i uskutočňovať, t.j. dať jej všetky možnosti uplatnenia a vplyvania na súčasný život... Slovenský národný socializmus musí sa stať oddaným služobníkom a uskutočňovateľom slovenskej tradície tak ideovej, ako aj faktovej. Zo stránky ideovej vernosť k tradícii kresťanskej jasne vyplýva z prejavov našich vedúcich. Táto vernosť ku kresťanskej tradícii... musí sa prejavovať vo faktoch... sú u nás inakšie pomery ako boli v Nemecku... Kým v Ríši a v Rakúsku robotnícka vrstva bola odcudzená nielen Cirkvi, ale i Bohu bývalými sociálnodemokratickými a komunistickými nadhádzačmi, ktorí zas naši pôdu pripravenú protestantom, u nás robotníckej masy nemali sa kedy odcudziť Bohu a Cirkvi“ [Polakovič, 1941, s. 37-38]. Z uvedeného robí Polakovič záver, že práve zachovávanie kresťanského dedičstva (ako jadra národnej tradície Slovákov) je najvyšším „príkazom“ slovenského národného socializmu.

Neprekvapuje, že tento „príkaz“ našiel svoje dominantné miesto aj v *princípe hierarchie hodnôt*, kde sa Polakovič dokázal dištancovať aj od tak preferovanej (a postulovanej) „hodnoty“ nemeckého národného socializmu akou bola *rasa*. Dokladajú to aj tieto jeho slová: „V nemeckom národnom socializme spomínajú sa ako základné hodnoty tieto: rasa, pôda, práca, ríša, a česť. Tieto hodnoty i my uznávame za veľmi dôležité: i pre nás fyzicky zdravé pokolenie, láska k hrude slovenskej, starosť o prácu, oddanosť k štátu a národná česť majú svoju veľkú cenu. Tieto hodnoty však zaradujeme medzi ostatné hodnoty na miesto, ktoré im prislúcha podľa prirodzených noriem, no za absolútne najvyššie ich nepokladáme. Najvyššou hodnotou pre nás je Ten, od ktorého pochádza všetko bytie a život a ku ktorému speje celé stvorenstvo. K tomuto absolútnemu bodu vesmíru je zameraný každý človek bez rozdielu ako k svojmu definitívnemu cieľu“ [Polakovič, 1941, s. 41].

V analyzovanej štúdii Polakovič zjavne rešpektuje „svojrásnosť slovenskej verzie národného socializmu, a to tak vo vzťahu k problematike dobového chápania *rasizmu*, ako aj uznávania hodnôt a práv iných národov. Svedčí jednak o tom skutočnosť, že samotný pojem *rasa*³ nahrádza slovným spojením *fyzická*

³ Na okraj sa žiada pripomenúť, že keď už aj použije pojem „rasa“, ako je tomu napr. v diele „K základom slovenského štátu“, tak na rozdiel od vtedy oficiálnej nemeckej koncepcie, neváha

zdatnosť a jednak jeho – vtedajšie presvedčenie. že: „slovenský národný socializmus rešpektuje život a ostatné hodnoty iných národov, nemá dobyvačných úmyslov, lež všetku svoju energiu, ide venovať tvorbe hospodárskeho a sociálneho blahobytu“ [Polakovič, 1941, s. 43].

Uviedli sme už, že diskusiu o „nacionálnej otázke“ (a tým aj podobách induktrínácie počas vojnového Slovenského štátu) ovplyvnili tiež názory Maximiliána Chladného-Hanoša obsiahnuté v jeho práci *Láska k národu* (1941).

Nazdávame sa, že už na jeho prístupe k riešeniu tzv. „nacionálnej otázky“ a vôbec jeho chápaní kresťanského nacionalizmu, možno exemplifikovať zaujímavú skutočnosť, totiž to, že aj keď dvaja autori, t.j.: M. Chladný-Hanoš i Š. Polakovič, hovoria takmer „to isté“, pričom používajú aj takmer „tie isté“ pojmy, nie je to „to isté“.

Príčin tejto skutočnosti je nepochybne viac. Dve sú však – podľa nášho názoru – dominantné. Prvou príčinou sú rozdielne filozofické východiská ich chápania *národa* (i riešenia „nacionálnej otázky“), druhou je rozdielna podoba induktrínácie ich filozofickej koncepcie.

Obaja vyššie uvedení autori privítali vznik samostatného Slovenského štátu a obaja rešpektovali jeho kresťanské ideologické piliere, či základy. Symbolicky možno dokonca konštatovať, že obidvom „ležal“ osud slovenského národa (úprimne) na srdci. V konkrétnej snahe – spoločensky a politicky – ovplyvniť tento osud sa však zjavne odlišovali. A odlišovali sa už v základných ideových východiskách, ktoré sa postupne premietli aj do odlišných podôb induktrínácie ich „nacionálnej“ koncepcie.

Zatiaľ, čo Š. Polakovič pristupoval aj k riešeniu „nacionálnej otázky“ z pozície blondelizmu (t.j. filozofickej koncepcie francúzskeho filozofa Maurice Blondela), M. Chladný-Hanoš uplatňoval takmer ortodoxné stanoviská novotomizmu. „Ak Polakovič doŕahoval svoje myslenie až k slovenskému národnému socializmu a v jeho rámci až k nacionalistickej, politickej a ideovej diktatúre, Chladný-Hanoš zostával na pozíciách katolíckeho univerzalizmu, do ktorého včleňoval aj slovenský nacionalizmus. O národnom socializme nehovoril a zdá sa, že ho ani neprijímal“ [Münz, 1992, s. 23].

napísať, že „všetky rasy a všetky národy sú rovnocenné, a to na základe práva prirodzeného“ [Polakovič, 1941, s. 61].

Primárne pozadie názorov M. Chladného-Hanoša na problematiku *národa* tvorilo, resp. predstavovalo učenie katolíckej cirkvi, z ktorého – podľa neho – vyplýva, že ako človek, tak aj národ je produktom Božej kreativity, že ako človek, tak aj národ majú svoj „najpôvodnejší pôvod“ v Bohu a jestvujú predovšetkým z jeho vôle. Boh stvoril svet i človeka z „lásky“ a Boh prikázal aj človeku, aby miloval svojho bližneho ako seba samého. Láska človeka k iným ľuďom a teda aj k svojmu národu a iným národom „prameni“ už z Božieho plánu so svetom v dôsledku čoho je sui generis „posvätnou“ [porovnaj Chladný-Hanoš, 1941, s. 32 a nasledujúce].

Od takto chápaného *národa* a takto chápanej lásky k *národu* odvodzuje aj svoje chápanie kresťanského nacionalizmu, ktoré odlišuje tak od „nemeckého nacizmu“ ako aj „sovietskeho komunizmu“. Opiera sa pritom o encykliky pápeža Pia XI. – „Divini Redemptoris“ (*O bezbožníckom komunizme*) a „Mit brennender Sorge“ (*O postavení katolíckej cirkvi v Nemecku*).

Z pozícií uvedených encyklík odmieta tak nekresťanský nemecký nacizmus, ako aj ateistický komunizmus, resp. „slobodomurársky“ kozmopolitizmus a liberalizmus. Bližšie sa však politickým charakteristikám týchto „nekresťanských“ ideológií nevenuje. Bližšie sa nevenuje ani tzv. *etatizmu*, ktorý v duchu Hegelovej filozofie štátu a práva povyšuje štát nad jednotlivého človeka i nad národ. M. Chladný-Hanoš naopak zdôrazňuje, že národy plnia v dejinách významnejšie poslanie než štáty, zároveň sa však „dokazuje“, že aj nad najpočetnejšími národmi a najväčšími štátmi stojí univerzálne kresťanské náboženstvo a osobitne „všeobecný, resp. univerzálny katolicizmus“.

Tým, že sa M. Chladný-Hanoš politickým dimenziám kresťanského nacionalizmu „vyhýba“, nadobúda aj indoktrinácia v prípade jeho koncepcie iný charakter než tomu bolo napríklad v koncepcii Š. Polakoviča. Zatiaľ, čo Š. Polakovič je – vo vyššie analyzovaných prácach – pod zjavným vplyvom politickej ideológie vojnového Slovenského štátu, M. Chladný-Hanoš sa pohybuje v hraniciach oficiálnej ideológie svetového (*všeobecného*) katolicizmu, ktorý rešpektuje národnú rôznorodosť, a teda odmieta tzv. „totalitný nacionalizmus“, v ktorom aj *láska k národu* stráca svoj kresťanský charakter a zmysel. Na ilustráciu pritom neváha uviesť aj „nekresťanskú“ *Lásku k národu*, ktorá sa prejavila v nemeckom nacizme [Chladný-Hanoš, 1941, s. 103].

M. Chladný-Hanoš nevyzdvihuje ani potrebu „násilnej“ jednoty obyvateľov vojnového Slovenského štátu. Naopak: „jeho stanovisku skôr zodpovedá národná pestrosť po každej stránke. Fašizmus a nacizmus si všíma len okrajovo a len ako súdobé nacionálne hnutia, o slovenskom národnom socializme vôbec nehovorí, nezdôrazňuje potrebu jednoty slovenského národa, jednej strany, jedného vodcu. Poslaním každého národa (a teda aj slovenského) je jednak prejavovať božiu múdrosť a bohatstvo, jednak pretvárať sa podľa ideálu dobra... národ nepotrebuje nevyhnutne aj štát, lebo jeho poslanie je kultúrne⁴ a nie politické“ [Münz, 1992, s. 28].

Z uvedeného vyplýva, že už v názoroch na koncepciu kresťanského nacionalizmu (a predovšetkým na politické dimenzie tejto koncepcie) vytvorili sa počas vojnového Slovenského štátu dve základné (ideové) línie: jednu možno odvodiť z *Tisovej náuky*, resp. z jej Polakovičovej prezentácie, druhú z práce M. Chladného-Hanoša s názvom *Láska k národu*. Spolu s T. Münzom si myslíme, že „len línia Chladného-Hanoša v slovenskom nacionalizme za Slovenského štátu sa uberala zlatou strednou cestou... Uznávala realitu slovenského národa, hlásila sa k nemu... no nevyzdvihovala jeho jednotu na úkor prirodzenej diferenciacie všetkých zložiek jeho života. Nepodľahla nacionalistickej ideológii HSLS, ktorú táto strana prevzala z nacizmu a iba sa snažila prikryť ju plášťom kresťanstva, čím ho skompromitovala. Nepodľahla žiadnej politickej ideológii, a preto si zachovala charakter kresťanského nacionalizmu. Naproti tomu tisovsko-polakovičovská línia... uprednostňovala jednu stranu, obmedzovala slobody, okliešťovala prirodzenú životnú pestrosť, provokovala šovinizmus“ [Münz, 1992, s. 29].

Koncepcia kresťanského nacionalizmu v názoroch Š. Polakoviča a M. Chladného-Hanoša „vyvolala“ už v roku 1943 – na stránkach Filozofického zborníka – zaujímavú diskusiu na tému: Nacionalizmus ako ideológia.

⁴ Národ M. Chladný-Hanoš definuje ako „ľudské spoločenstvo, ktoré na základe kultúrnej jednotnosti prejaví vôľu, aby ho pokladali výslovne za osobitný národ“ [Chladný-Hanoš, 1941, s. 32].

Literatúra

- [1] Balážová, J.: *Tradicionalistická katolícka koncepcia národa a nacionalizmu na Slovensku v prvej polovici 20. storočia*. In: *Filozofia*, roč. 53, 1998, č. 3.
- [2] Chladný-Hanoš, M.: *Láska k národu*. Turčiansky sv. Martin 1941.
- [3] Münz, T.: *Nacionálna otázka u katolíckych teológov za Slovenského štátu*, In: *Filozofia*, roč. 47, 1992, č. 1.
- [4] Münz, T.: *Filozofické základy ideológie slovenského štátu*, In: *Filozofia*, roč. 53, 1998, č. 3.
- [5] Polakovič, Š.: *Tisova náuka*. Bratislava 1941.
- [6] Polakovič, Š.: *Ideové piliere slovenského národného socializmu*, In: *Slovenské Pohľady*, roč. 57, 1941
- [7] Polakovič, Š.: *K základom Slovenského štátu*. Turčiansky sv. Martin 1939

Summary

This article is an attempt to clarify the situation after the rise of Slovak State. Its politics, ideology and philosophy of nation. It is focused on philosophy of Š. Polakovič and M. Chladný-Hanoš from the perspective of dogmatism and pluralism in their thoughts. The paper analyse 'ideology of slovakian national socialism', which is faced with Christ's nationalism' and ' German national socialism'.